ROLUL HAZARDULUI ÎN DESCOPERIRILE ŞTIINŢIFICE[1]

I. FUNERIU

Mulţumesc Doamnei Rector pentru onoarea pe care mi-a făcut-o invitându-mă să susţin în faţa domniilor voastre, în acest moment emoţionant, când se inaugurează una din cele mai frumoase aule universitare din câte mi-a fost dat să văd vreodată, o conferinţă despre rolul hazardului în descoperirile ştiinţifice. Ghicesc, în această iniţiativă, pe lângă un act de colegialitate şi generozitate intelectuală, un gest cu valoare de simbol. Prea mult instituţiile noastre de învăţământ superior ignoră însăşi raţiunea lor de a fi, aceea preponderent academică, făcând concesii de natură birocratică ori mercantilă, străine de viaţa universitară autentică. Prin reaşezerea priorităţilor în ordinea lor firească se dă *hic et nunc* un semnal ferm, chiar dacă discret – câtă vreme e implicit –, de închinare şi revenire la valorile spirituale fixate de istoria şi tradiţia Almei Mater. Mă prezint aici în calitate de *profesor* şi când rostesc acest cuvânt îi confer înţelesul său vechi, etimologic, provenit din verbul latinesc *profiteor, professus sum* care semnifica, în limba strămoşilor noştri, „cel care se mărturiseşte". Căci nu o lecţie *ex cathedra* doresc să produc, ci o confesiune intimă, prin care să împărtăşesc celor tineri frânturi din experienţa mea personală, din care ei să extragă (dacă nu sunt, cumva, lipsit de modestie) un oarecare... profit, iar congenerilor mei din această aulă academică le ofer posibilitatea de a-şi compara şi confrunta propriile idei şi experienţe cu ale mele, într-o atmosferă fraternă, lipsită de

[1] Transcriere cu nesemnificative intervenţii a textului înregistrat. Cititorul e prevenit că textul conţine formulări orale, mici imperfecţiuni, unele benigne formule de *captatio* şi câteva picanterii verbale asupra cărora nu am intervenit pentru a menţine autenticitatea originalului. *Honni soit qui mal y pense* !

BDD-A12976 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:13:35 UTC)

prejudecăţi, dogme, invidii ignobile şi suspiciuni, aşa încât la sfârşit să putem rosti împreună, confirmând solidaritatea intelectuală care ne animă : GENS UNA SUMUS „formăm o singură familie".

La mijlocul anilor '40, George Călinescu evoca în aula Academiei Române, întâmplări pitoreşti din timpul periplului său moldovean pe urmele lui Eminescu şi Creangă. La mănăstirea Văratec, maica stareţă l-a întâmpinat cu o ulcică de vin, numai că în formularea călinesciană vinul era „o licoare *exprimată* din struguri italici" ; altădată, un cârd de gâşte încearcă să-şi ia zborul, ceea ce-i prilejuieşte expresia *sui generis* „avântul *aviatic* al gâştelor", în sfârşit, constatând provincialismul târgurilor dintr-o regiune îndepărtată de capitală le numeşte : „oraşe de provincie, aceste lumi *exorbitante*". Auditoriul va fi fost nedumerit, dacă nu chiar consternat de aceste vecinătăţi lexicale cu totul neaşteptate. Unii le vor fi savurat din snobism, alţii le vor fi pus pe seama excentricităţilor călinesciene, alţii le vor fi aplaudat fără să le pătrundă înţelesul submers, cei mai mulţi se vor fi lăsat cuceriţi de aspectul „ludic" (credeau ei) al asociaţiilor imprevizibile. Între numeroşii ascultători, s-a aflat acolo din pură întâmplare[2] – un tânăr student la limbi clasice, sensibil ca nimeni altul la aventura cuvintelor. El a înţeles din discursul călinescian ceea ce le-a scăpat celorlalţi : anume că frigiditatea expresivă a neologismelor e numai aparentă şi că, dacă sondăm în istoria lor, aşa cum a făcut Călinescu prin asociaţiile sale, răsucindu-ne către obârşia noastră latinească, recuperăm imagini concrete de mult apuse. „Folosind un verb banal ca *exprima,* într-un context atât de surprinzător [...], Călinescu a întreprins tocmai o asemenea operaţie de « recuperare » a unei imagini irosite, printr-un efort regresiv de arheologie lexicală. Într-adevăr, în latină *exprimere* înseamnă „a stoarce", fiind astfel apropiat îndeletnicirii viticultorilor. Structura lingvistică a cuvântului confirmă acest sens de bază, căci verbul *premere* înseamnă « a presa », iar prefixul *ex-* indică direcţia spaţială a mişcării, din interior către exterior, precum în *ex- it (ire)* « a ieşi ».

[2] Într-o convorbire peste ani, acesta mi-a relatat întâmplarea : nu găsise bilete la cinematografului Patria, unde rula filmul *La Chartreuse de Parme* cu Gérard Philipe în rolul principal.

BDD-A12976 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:13:35 UTC)

Dacă adăugăm că, în atare condiţii, vinul devine *expresia* strugurilor, nu ne îndepărtăm prea tare de modul de a gândi al lui Călinescu”[3]. Asemenea păpădiilor care îşi lasă în voie eoliană imponderabila sămânţă, cuvântarea „divinului” a lansat în sală… supraponderabile idei. O sămânţă va fi căzut pe piatră seacă, alta pe un sol arid sau neprimitor, alta neunde, în foc sau pe apă, una singură a poposit pe un sol fertil, unde a încolţit, a crescut şi a rodit neaşteptat, anume în mintea şi sensibilitatea tânărului student aflat acolo din întâmplare, pe numele său : Tohăneanu. Plecând de la acest aparent derizoriu amănunt, s-a născut, peste ani, e drept, căci lungă i-a fost gestaţia, una din cele mai fascinante cărţi de lingvistică românească, mirabilul *Dicţionar de imagini pierdute* al lui Gheorghe Tohăneanu. Prin retrospecţia către obârşiile latine, dicţionarul recuperează concreteţea iniţială a neologismelor, expresivitatea lor originară fiind regăsită printr-o arheologie *sui generis*. Căci majoritatea neologismelor sunt, la origine, imagini frumoase, dar opace pentru omul contemporan. Aceasta este faţa ascunsă a lor, iar umanistul, care ar trebui să-l acompanieze pe lingvist, e dator s-o lumineze. Brusc, tot ceea ce părea frigid şi distant devine acum cald şi apropiat. Din acest dicţionar aflăm că *punctul* e *înţepătură* (*puncţie*), că *dantelă* e *dinţişor,* că *nuvelă* e rudă apropiată cu *nuia, virgula* cu *vărguţă, insulă* şi *insulină* cu *izolare,* că, prin urmare, Napoleon Bonaparte şi Robinson Crusoe au fost, „şi în sensul cel mai propriu al termenului, *isolaţi,* adică relegaţi pe o *insulă*”[4]. Coborând în istoria a zeci de neologisme româneşti, Tohăneanu recuperează poezia lor iniţială, pierdută din ignoranţă sau amnezie. Profesorul înviorează neologismul în conştiinţa vorbitorilor actuali, făcându-l să vieţuiască altcum, mai sensibil şi mai frumos. El devine astfel „un donator de sânge la spitalul cuvintelor, mântuitor şi nu mânuitor al lor”, cum zice Blaga despre artiştii cuvântului, poeţii. Citiţi sau măcar răsfoiţi acest dicţionar şi veţi trăi senzaţia extraordinară că vă redescoperiţi limba maternă. Întâmplarea a avut rolul ei, spre „norocul” neologismului românesc, reabilitat expresiv prin acest dicţionar. Şi studentul Tohăneanu a avut

[3]. G.I. Tohăneanu, *Dicţionar de imagini pierdute,* p.5 şi urm.
[4] *Ibidem,* s.v. *izola* (p. 170)

BDD-A12976 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:13:35 UTC)

noroc, asistând întâmplător la acea conferinţă ; şi alţii au avut acest noroc, însă, cum zicea odată Charles Chaplin : „norocul ajută numai minţile sănătoase”.

Abia acum se înţelege de ce, în titlul conferinţei mele *Rolul* ***hazardului*** *în descoperirile ştiinţifice*, am folosit neologismul *hazard,* în locul neaoşului *întâmplare*. Am vrut, prin această opţiune lexicală, să ilustrez, în semn de omagiu adus magistrului nostru G.I. Tohăneanu, istoria ascunsă a termenului punându-i în lumină evoluţia. Căci *hazardul* provine din arabul *az-zahr* „joc de zaruri”. Limbile romanice n-au păstrat cuvântul primitiv *zar* (noi îl avem din turcă), dar au reţinut un derivat al acestuia, *hazard,* care vasăzică : „la aruncarea zarului”, adică „întâmplător”. Cu titlu de curiozitate, limbile romanice n-au reţinut termenul latinesc *alea* (Cf. fr. *dé*, it. *dato*, sp. *dado*, port. *dado*)*,* cunoscut de noi din celebra „sentinţă” a lui Cesar rostită la trecerea Rubiconului : „*Alea jacta est*” (a fost aruncat, aşadar, *zarul* şi... CE ZAR !). Din *alea* îl avem pe *aleatoriu* (prin intermediul fr. *aléatoire*) pe care-l folosim azi atât de des, uitându-i originea îndepărtată.

Umanitatea a fost marcată, de-a lungul istoriei ei milenare, de descoperiri care i-au dirijat în direcţii neprevăzute destinul, multe din acestea fiind rodul direct al unor întâmplări cu totul neaşteptate. În jurul lor s-au creat mitologii şi legende pe care unii, fără dreptate, le contestă, coborând discuţia din perimetrul verosimilului în zona adevărului factologic, strict istoric. Se spune că Arhimede a descoperit legea ce-i poartă numele plutind relaxat în vana din baie, când, deodată, constatând că e mult mai „uşor” *inside* decât *outside*, exclamă din toţi rărunchii : EVRIKA !, speriindu-l de moarte pe cel ce-i întreţinea focul de sub cadă, şi formulează spontan propoziţia magică : „orice corp scufundat într-un lichid, este împins de jos în sus cu o forţă egală cu greutatea lichidului dezlocuit”. Mare noroc cu relaxantele băi greceşti din antichitate (cele romane aveau alte finalităţi, mai puţin ştiinţifice), că în Evul Mediu şansa unei asemenea descoperiri ar fi fost minimă. Medicul către rege : „Sire, ar trebui să faceţi baie mai des !” „Cât de des ?”, întreabă suveranul panicat. „Măcar de două ori pe an” recomandă cu umilinţă acesta. Nu-i vorbă că nici mai târziu salubrizarea corporală nu era un ideal, ba

BDD-A12976 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:13:35 UTC)

dimpotrivă chiar, din moment ce însuşi Napoleon îi recomandă epistolar Iosefinei acest mic detaliu în vederea unui iminent moment erotic : „Chère Joséphine, j'arrive, ne te laves pas !". Norocul lui Arhimede că nu s-a născut în Evul Mediu, la curtea regelui Arthur, ci în antica Grecie, unde igiena corporală era la loc de cinste, unde corpul omenesc era un ideal al frumosului, un *datum* al armoniei cosmice (Cf. neologismul *cosmetic*), dar norocul cel mare a fost mintea lui sănătoasă, care dintr-o banală întâmplare a ştiut să extragă legea ce-i poartă numele.

America însăşi a fost descoperită din întâmplare. Navigatorul Columb, convins de geografii vremii că pământul e rotund şi constrâns de embargoul din est, se hotărăşte să plece după mirodenii în India, ocolind pământul prin vest. Traversează Atlanticul, ajunge în America, întâlneşte pieile roşii, cărora *indieni* le spune, se întoarce cu fabuloase comori acasă, redresând starea economică precară a Spaniei. Sărbătorit cu pompă la un banchet, stârneşte invidia comesenilor, care-i bagatelizează descoperirea. „Mare lucru", exclamă aceştia, „dacă pământul e rotund, nu-i oare absolut normal că poţi ajunge în India şi prin vest" ? Suportă cât suportă navigatorul nostru ignara lor invidie, apucă în mână un ou ce se găsea întâmplător pe masă şi se jură : „eu voi face oul acesta să stea pe masă în cap, în perfect echilibru, dar mai întâi încercaţi voi". Încercările lor eşuând, rând pe rând, aceştia i-au returnat oul somându-l s-o facă el. Imperturbabil, Columb loveşte uşor oul turtindu-l în cap, îl aşază pe masă în perfect echilibru spre consternarea convivilor. „Păi asta am ştiut şi noi" au izbucnit ei revoltaţi. „Nici nu mă îndoiesc", răspunde navigatorul, „numai că trebuia să vă treacă prin cap !" „Şi să aveţi o minte sănătoasă" continuăm noi cu gândul la cuvintele lui Chaplin.

Biograful lui Isaac Newton, William Stukeley, povesteşte cum a descoperit savantul englez legea atracţiei universale : „I-a căzut un măr în cap, când şedea sub pom într-o poziţie contemplativă". Adevărat măr al cunoaşterii nepăcătoase ! Mărul, acest malefic fruct al tragediei paradisiace sau al dezastrelor terestre din Troia, e reabilitat de Newton ca urmare a unei tot banale întâmplări. Dacă s-ar fi relaxat sub un cireş, un vişin ori salcâm ori chiar sub un măr primăvara, dacă mărul nu era copt ori nu adia vântul, ori dacă mărul

BDD-A12976 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:13:35 UTC)

nu-i cădea pur şi simplu în cap, trezindu-l din reverie şi stârnind declicul, poate că legea aceasta ar fi rămas mulţi ani în stare, să zic aşa, latentă, potenţială, în orice caz *neexprimată* ca să ne întoarcem la vocabula călinesciană de la început. Abia atunci celebrul savant şi-a pus cea mai simplă întrebare din lume, pe care zeci de secole înaintea lui niciun muritor nu şi-a pus-o : de ce cade mărul *în jos*, de ce nu o ia în sus, la dreapta sau la stânga, de ce tocmai *în jos* ? Şi a găsit explicaţia formulând legea gravitaţiei ce-i poartă numele şi care a revoluţionat mecanica. Câţi oameni n-au avut „norocul" să le cadă un măr în cap, ba unora le-au căzut chiar pere mălăieţe, dar să nu uităm vorba lui Chaplin : „Norocul ajută numai minţile sănătoase".

Milioane şi milioane de oameni au plătit cu viaţa de-a lungul vremii pierind de tuberculoză, boală al cărei agent patogen e bacilul lui Koch. Din trenul ce trece prin Câmpina putem zări strania arhitectură a castelului construit de mintea rătăcită a lui B.P. Hasdeu, în urma morţii de tuberculoză, la numai 17 ani, a fiicei sale, Iulia. Remediul acestui teribil flagel, care a marcat secole de-a rândul omenirea, a fost descoperit, tot dintr-o întâmplare, de chimistul biolog Alexander Fleming. Într-o zi de sâmbătă, savantul a lăsat între geamurile laboratorului său eprubeta în care a cultivat bacilul lui Koch cu scopul de a învăţa cum să-l distrugă. Uită de el acolo câteva zile, după care, recuperându-l, constată că e mucegăit. Un om obişnuit ar fi aruncat eprubeta la gunoi fără a o mai examina. Fleming însă, examinându-i conţinutul, constată distrugerea totală a microbilor. De aici până la descoperirea *penicilinei* şi a antibioticelor a mai rămas un singur pas pe care Fleming l-a făcut cu dezinvoltură, salvând omenirea de atâtea şi atâtea maladii. Numele însuşi al *penicilinei* e din latineşte, unde *penicillium* înseamnă „mucegai" ! A fost cu noroc această întâmplare ? Poate, dar să nu uităm totuşi că norocul a dat peste o minte sănătoasă !

În sfârşit, Antoine Becquerel. Pune în acelaşi sertar un eşantion de minereu de uraniu şi o placă fotografică (savantul era fotograf amator). A doua zi constată că placa fotografică e impresionată şi deci inutilizabilă. Nu înţelege cauza, dar nu se dă bătut şi în ziua următoare repetă experienţa în condiţii identice. Rezultatul e acelaşi. Atunci îşi dă seama că minereul său are o proprietatea surprinzătoare

BDD-A12976 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:13:35 UTC)

pentru materie, aceea de a emite raze, prin urmare e… radioactiv. Mai trebuie oare să spun că *radius* în latineşte „rază" înseamnă, că primul element radioactiv descoperit după experienţele lui Becquerel a fost botezat *radiu*, că savantul nostru a avut noroc şi că mai avea şi o minte sănătoasă ?

Acum, în ultima parte a conferinţei, doresc să relatez două trei întâmplări pe care le-am trăit personal şi care mi-au marcat destinul profesional. Nu înainte de a face o precizare de bun simţ. Sper ca toţi cei de faţă să fiţi de bună credinţă – fapt asupra căruia nu am motive de îndoială – şi să nu interpretaţi confesiunea ce urmează drept semn de nemăsurat orgoliu, din moment ce îndrăznesc să plasez „descoperirile" mele ştiinţifice datorate întâmplării în prelungirea acestor mari descoperiri ale umanităţii. *Toute proportion gardée*, zice francezul, cine interpretează altfel gestul meu o face pe propria răspundere, iar eu îi voi replica cu vorbele regelui Eduard al III-lea, adresate acum şapte secole curtenilor săi, când îşi suspenda la butonieră jartiera pierdută în timpul menuetului de contesa de Salisbury, salvându-i, astfel, onoarea : *„Honni soit qui mal y pense"* ! Om fiind şi supus vanităţilor lumeşti, păstrez egotica speranţă că, la sfârşitul relatărilor mele, care nu vor ocoli anecdotica intimă a evenimentelor, veţi concede măcar atât : conferenţiarul nostru are, totuşi, o minte sănătoasă. Risc, aşadar, în faţa domniilor voastre trei confesiuni ce ţin de intimitatea actului cercetării, cu speranţa că ele nu vă vor părea frivole.

Caietul de matematică

La mijlocul anilor '70, când începusem să-mi adun material pentru teza de doctorat despre versificaţia românească, am intrat într-o librărie să-mi cumpăr „coli ministeriale", cum se zicea pe vremuri, coli A 4, cum se zice azi. Răspunsul librăresei veni prompt : „Nu este (sic !)". Începuse criza. „Bine, atunci hârtie de care-o fi". „N-avem decât caiete de matematică". „Bune şi alea" am replicat adaptându-mă la situaţie şi aşa am ajuns acasă cu cinci caiete „cu pătrăţele" pe care le-am umplut în câteva luni cu semnele prozodice convenţionale, marcând adică prin simbolul [–] silabele accentuate şi prin simbolul [∪] pe cele neaccentuate dintr-un corpus poetic alcătuit din câteva sute de poezii. Faptul că acele caiete aveau pătrăţele m-a

BDD-A12976 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:13:35 UTC)

obligat să aşez semnul convenţional pentru silabele respective fiecare în interiorul unui pătrăţel. În felul acesta am obţinut o perspectivă verticală perfectă, care m-a ajutat să extrag concluzii nebănuite în legătură cu natura ritmului românesc. Niciunul dintre cercetătorii versificaţiei româneşti n-a beneficiat de o întâmplare asemănătoare, ceea ce i-a împiedicat să „vadă" realitatea ascunsă a lucrurilor şi să continue a defini ritmul poetic pe baza unor criterii neperformante, ca să nu le zic eronate. Criza de hârtie şi-a dovedit astfel utilitatea, că dacă aş fi găsit la librărie coli albe...

Convoiul mortuar

Perspectiva verticală a structurilor metrice, oferită mie cu generozitate de... criza hârtiei „ministeriale", mi-a semnalat prompt imperfecţiunile prozodice între care versurile hipertrofiate de exemplu. Un vers care are o silabă în plus faţă de toate celelalte dintr-o poezie devenea astfel suspect, căci „sărea în ochi" la o simplă privire a schemelor metrice de pe caietul de aritmetică. Unul dintre acestea a fost versul din *Împărat şi proletar* : „Şi flotele puternice ş-armatele făloase", care număra 15 silabe în loc de 14, cât pretinde stasul prozodic. Am observat numaidecât că eroarea de metrică e în primul emistih : *Şi flotele puternice,* căci acesta conţine 8 silabe în loc de 7. Am înregistrat „accidentul" ca pe o curiozitate căreia, iniţial, nu i-am dat prea mare importanţă. Mai târziu, constatând că sute de emistihuri ale alexandrinului românesc urmează fidel regula celor 7 silabe, neregularitatea sesizată a început să mă urmărească, treptat, cu puterea unei obsesii. Din când în când versul hipertrofiat îmi revenea în memorie, fără să-i găsesc o explicaţie satisfăcătoare. Până într-o zi. Mă plimbam oarecum absent pe Aleea Trandafirilor din Timişoara. Era o zi de vară toridă, cu soare strălucitor. Deodată, după colţul străzii, a apărut un convoi mortuar care se apropia de mine. Când a ajuns în dreptul meu, un nor negru a acoperit (întâmplător, fiţi liniştiţi !) soarele şi s-a făcut întuneric. În momentul acela mi-au venit în minte versurile lui Eminescu din postuma *Povestea magului călător în stele :*

Pe fruntea lui cea ninsă de aur *diadem* –
Părea c-aşteaptă-*a* [sic !] *morţii întunecos problem.*

BDD-A12976 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:13:35 UTC)

Brusc mi-am reamintit vremea studenţiei, când la orele de limbă literară profesorul Ştefan Munteanu ne vorbea de ezitările de gen din opera poeţilor secolului al XIX-lea. Acestea erau exploatate, zicea profesorul, *propter necessitatem metricam. Sistem* sau *sistemă*, *diadem* sau *diademă, problem* sau *problemă.* Ezitarea se extinde şi asupra adjectivelor (umbre *umezi,* temniţi *large* etc.). Cum masculinul avea o silabă în minus faţă de varianta feminină, m-am gândit că, *mutatis mutandis,* adevăratul emistih trebuie să fi fost : *Şi flotele puternici,* câtă vreme astfel – pierzând o silabă (*puternice* are patru silabe, *puternici* trei) –, versul se înscria perfect în standardul prozodic, fără să contrazică norma literară a vremii. Triumfător şi entuziast, m-am înfăţişat înaintea conducătorului meu de doctorat, povestindu-i întâmplarea care m-a condus la soluţia textologică ce „repara" prozodia eminesciană. Chiar dacă mi-a apreciat raţionamentul, profesorul mi-a temperat entuziasmul, avertizându-mă că, în absenţa probelor autografe, e riscant să emiţi verdicte sau judecăţi definitive. A făcut apoi – cu dreptate – referire la scrupulozitatea proverbială a lui Perpessicius, pe care-l cunoscuse în tinereţe. În loc să mă descurajeze, rezervele magistrului meu mi-au stârnit ambiţia juvenilă şi a doua zi m-am înfiinţat la biblioteca universităţii, am scos, spre disperarea bibliotecarei, toate ediţiile Eminescu pe care le-am găsit în fişier cu speranţa – destul de vagă de altfel – că voi găsi vreun facsimil cu textul autograf al poetului care să-mi confirme intuiţia textologică. Şansa mi-a surâs mai repede decât mă aşteptam. La p. 294 din vol. I al ediţiei din 1964 a lui Perpessicius am găsit facsimilul manuscrisului dintr-o variantă a poeziei purtând titlul iniţial *Umbre pe pănza* [sic] *vremii*), unde se poate desluşi limpede versul originar : Şi flotele *puternici*... Îmi amintesc reacţia profesorului meu când i-am prezentat „proba". A examinat îndelung facsimilul, a apropiat şi îndepărtat de mai multe ori volumul de ochelarii cu serioase dioptrii pe care-i purta permanent şi, parcă nevenindu-i să-şi creadă nici ochilor şi nici ochelarilor, îl aud exclamând: „Rodica, adă-mi lupa", căci avea o lupă pe care o folosea din când în când. După ce lupa şi-a dovedit utilitatea, am admis împreună, de comun acord, că hazardul meteorologic şi-a făcut datoria. „Desfăşori artilerie grea pentru a vâna muşte", îmi scria un confrate căruia i-am

BDD-A12976 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:13:35 UTC)

relatat întâmplarea şi consecinţele ei. „Atât numai că musca-i în lapte şi nu ştiu dacă mai ai poftă să-l bei” i-am replicat oarecum disperat, constatând că gândul lui s-a oprit la meschinăria aparentă a demonstraţiei, uitând că în artă detaliile fac toată sarea şi piperul, că în poezie reflexivitatea (conotaţia) e mai importantă decât tranzitivitatea (denotaţia) şi că aici o cât de mică nuanţă pierdută poate să-i compromită definitiv lirismul.

Ediţia Macedonski

Vreo zece ani mai târziu, lucrând în cadrul Academiei Române la un contract de cercetare vizând istoria limbajului poetic românesc, colegul meu Eugen Dorcescu, şeful colectivului de stilistică, m-a invitat să redactez o monografie a versificaţiei unui poet reprezentativ, la alegere, din secolul al XIX-lea. Trebuia să mă decid rapid şi atunci am hotărât, fără prea multă reflecţie : Macedonski. Motivul principal a fost unul întâmplător : ştiam că am acasă ediţia Marino din 1966–67, primită ca premiu pentru participarea în studenţie la o sesiune de comunicări. Mă gândeam că, fiind a mea, pot s-o maltratez în voie cu însemnări direct pe text, ceea ce nu mi-ar fi fost permis pe o ediţie împrumutată de la bibliotecă. Urmărind pas cu pas realizările prozodice (de data asta am cumpărat intenţionat caiete de matematică), am fost surprins de nenumăratele erori de versificaţie depistate în opera poetului. Ştiindu-l, din articolele sale teoretice, parnasian în concepţie, adică adept al perfecţiunii formale, gândul m-a dus întâi şi-ntâi la... demagogie. Când însă numărul erorilor înregistrate se apropia de o mie, beneficiind de experienţa mea relatată mai înainte, s-a produs declicul : nu cumva erorile sunt ale editorului şi nu ale poetului ? Intuiam cumva că poetul putea să aibă toate păcatele din lume, mai puţin pe cel al demagogiei, căci Macedonski „păcătuia” destul de des, dar întotdeauna sincer. Nici notorietatea indiscutabilă a editorilor (Tudor Vianu şi Adrian Marino) nu m-a inhibat după episodul Perpessicius. Atât numai că, dacă vrem să fim până la capăt drepţi, la Perpessicius e vorba de *errare,* în timp ce la Marino e vorba de... *perseverare.* Verificarea, prin confruntarea cu textele autografe de la Biblioteca Academiei, mi-a confirmat supoziţia şi mi-a dat apoi posibilitatea să emendez erorile editoriale în cartea din 1995 pe care am intitulat-o *Al.*

BDD-A12976 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:13:35 UTC)

Macedonski. Hermeneutica editării, deranjând lumea filologică, câtă vreme era în joc prestigiul unor nume notorii ale umanioarelor româneşti. Am devenit apoi, drept recompensă, un bun încasator de „palme şi injurii".

Eşecurile în domeniul cercetării se explică uneori prin incapacitatea actorilor din sistem de a specula oportun neaşteptatele cadouri pe care ni le face uneori hazardul, iar alteori prin aprehensiunea de a exploata, asemenea lui Colombo şi lui Columb, cele mai neînsemnate detalii oferite de întâmplare pentru a descoperi criminalul sau… America. Când îşi încheie investigaţia, cercetătorul nu trebuie să se aştepte la avantaje, ba, dimpotrivă, trebuie chiar să se teamă de represalii, căci ignara invidie pândeşte la tot colţul. Nu uităm că Pasteur a fost scuipat la Academie după descoperirea vaccinului, fiindcă cei 40 de nemuritori, i-am numit pe academicienii francezi, nu erau de acord cu inocularea prin vaccinare a microbului fatal. Ce să mai zicem de Jan Huss sau de Giordano Bruno, care pentru ideile lor – pe care timpul le-a validat peste secole –, au fost arşi pe rug ? Raportându-ne la aceste ilustre nume, trebuie să ne resemnăm cu serenitate, când evaluatori ignari resping proiecte pe criterii numai de ei ştiute, când suntem admonestaţi fără vină sau înjuraţi de-a dreptul în pamflete pentru vina de a fi spus lucrurilor pe nume, când ni se respinge o promovare pe care o meritărm. Observăm şi alte nedreptăţi, în linie etimologică, de pildă, pentru că însuşi continentul american perpetuează numele navigatorului Amerigo Vespucci, pe când înaintaşul lui s-a mulţumit să năşească o ţară nevoiaşă, Columbia, cu capitala, totuşi, la *Bogota,* toponim ce pare a contrazice tocmai paupertatea, dar numai în româneşte, căci etimonul slav e necunoscut în America Latină. Şi ar mai fi ceva : falsa credinţă a multora că descoperirile sunt consecinţa firească a crispărilor şi încrâncenărilor, a granturilor eligibile, a editurilor cu ştaif, a ISI-urilor şi PC-urilor, a titlurilor universitare şi academice. Prea repede uităm că Platon însuşi, cu aproape 2500 de ani în urmă, îşi propaga ideile în cel mai modest şi firesc mod cu putinţă, prin grădinile dedicate de atenieni miticului erou grec Akademos, de la numele căruia se trage, azi, cel al *Academiilor*, iar Aristotel obişnuia să poarte discuţii cu elevii săi plimbându-se (*peripatetic : peri-* „împrejur", *pateo* „a păşi") prin

BDD-A12976 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:13:35 UTC)

aceleaşi locuri, probabil. Mai e apoi şi libertatea gândului, „Die Gedanken sind frei", cum spun nemţii „peripatetizând" cu Mercedesurile lor, apoi „paricidul" maeştrilor, dar mai ales pasiunea nestinsă de-a lungul întregii vieţi întru IDEE, cum ar spune Noica, cu un cuvânt, consecvenţa : *Scribens mortuus est* „să te stingi cu condeiul în mână", cum zice Cicero despre Platon, elogiindu-l lapidar, aşa cum numai latina ştie s-o facă.

P.S. O ştire de ultima oră, sosită în chiar ziua când pregăteam pentru tipar textul (11.10.2011), mă (ne) pune pe gânduri. Ca să nu fiu suspectat de invenţii ignobile, care să confirme spectaculos, în spiritul conferinţei mele, rolul HAZARDULUI, redau fragmentar textul apărut în revista „Financiarul" din 10.10.2011, cu privire la decernarea premiului Nobel pentru chimie : „*În 1982,* declaraţia lui Schechtman că a descoperit o asemenea substanţă [cvasicristalele, n.n.] a provocat atât de multe controverse încât şeful său l-a rugat *să părăsească instituţia şi laboratorul unde a realizat descoperirea*, Institutul Naţional American de Standarde şi Tehnologie din Gaithersburg, Maryland**.** « *Păcatul* » *lui Schechtman a fost acela de a identifica un cristal care a încălcat regula de aur a simetriei chimice.* **[...]** Academia [suedeză] a subliniat importanţa originalităţii lui Schechtman. « Chiar şi cei mai mari oameni de ştiinţă nu sunt imuni la a rămâne blocaţi în convenţie », au explicat reprezentanţii instituţiei. « A avea o minte deschisă şi a avea curaj să pui la îndoială ceea ce se cunoaşte pot fi de fapt cele mai importante trăsături ale caracterului unui om de ştiinţă »".

BDD-A12976 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:13:35 UTC)